

Tema: Interkulturel kompetence

Interkulturel kompetence som tema - en beskrivelse af et undervisningsforløb

Karen Bjerg Petersen
Lærer, uddannelseskoordinator.
DPU Århus.

I efterret 1999 var jeg instruktør på et kursus for voksne udlændinge som skulle uddannes til kulturformidlere. Undervisningsforløbet hed: "Interkulturel kommunikation og kompetence - et træningsforløb". I det følgende vil jeg forsøge at beskrive deltagerne, mine egne teoretiske overvejelser og forudsætninger samt forløbet og overveje mulighederne for, hvorledes interkulturel kompetence kan fungere som et pædagogisk redskab til refleksion og selvforståelse hos voksne udlændinge.

Deltagere på kurset

Deltagerne på kurset var voksne udlændinge med forskellig baggrund, som havde opholdt sig i Danmark i kortere eller længere tid. En beskrivelse af nogle af deltagerens forudsætninger kan illustrere forskelligheden i gruppen:

- A** en 27 årig kvinde, der fulgte med sine forældre til Danmark i en alder af 9 måneder; dansk studentereksamen, en 2-rig uddannelse fra Odense Universitet; bachelor i intern udvikling fra RUC.
- Z** En 35-rig mand, oprindelig fra Pakistan; arbejdet som kontorassistent; i Danmark fra 1988; sprogscole; en række ufaglærte job; taxachauffør.
- B** En 39-rig kvinde, til Danmark fra Jordan i 1986; dansk på ungdomsskole og daghøjskole; fået 6 børn; plejemedhjælper samt praktikjobs.
- T** En kvinde, der i 1993 kom til Danmark fra Afghanistan; uddannelse i journalistik og sprog fra Moskvas Universitet; sprogscole i Danmark; handicaphjælper i 2 r.
- M** En 27 årig mand; 4 år i Danmark; kommer fra Jordan, hvor han har arbejdet på hotel, i Danmark arbejdesom opvasker.

R En ung kvinde, kom som 10-årig til Danmark fra Pakistan med sine forældre; afsluttet folkeskolens 9. klasse; arbejdet i Magasin, børnehaven og kiosken.

Herudover var der deltagere fra Irak og Armenien.

Deltagergruppen var meget komplekst sammensat, og det samme var deltagerens forudsætninger, baggrund og historie. De var på samme hold fordi de på starttidspunktet af kurset havde været enten arbejdsløse eller modtog bistandshjælp og skulle i gang med et længerevarende forløb, som skulle uddanne dem til kulturformidlere.

Faglige og didaktiske forudsætninger

Mit udgangspunkt var at lave et 'træningsforløb', der indebærer en vekselvirkning mellem øvelser og teori inspireret dels af fremmedsprogspædagogikken og dels af almenpædagogikken (A. Holmen, 1999, 23).

M. Byram understreger, at fokus i bl.a. fremmedsprogsundervisningen af voksne - og dette gælder også i undervisningen i andetsprog for voksne - bør skifte fra at sigte mod at have *native speaker* som idealmålet for såvel sproglig som kulturel kompetence til at se deltagerne i undervisningen som *intercultural communicative speakers*. Byram fremhæver at deltagerne i undervisningen af voksne - såvel lærer som kursist - er sociale aktører, der mødes i et rum, hvor fokus er formidling af forskellige synsvinkler:

"Bedre end at sætte den modersmålstalende op som model for læring er det at beskrive lærerne som 'interkulturelle talere', der bliver dygtigere og dygtigere formidlere, og tilegner sig interkulturel kompetence." (M. Byram, 1995, 56)

Indenfor almenpædagogikken står refleksion og selvrefleksion i centrum for nyere pædagogisk tænkning og evnen til at reflektere over sig selv og sin situation betragtes - udover de fagligt udadvendte evner - som væsentlige elementer i læringsprocessen.

Selvforståelse, selvvurderingsevne og selvrefleksion er - sammen med beherskelsen af dansk som andetsprog

".. bl.a. nødvendige i en tid kendetegnet ved forandring og værdifrisætning, og de er nødvendige til at støtte kursisten i at forankre sig i den udviklingsproces, der er nødvendig i forbindelse med kulturskiftet." (K. Bro, 1999, 148)

Beskrivelse af undervisningsforløb

Selve undervisningsforløbet i interkulturel kommunikation og kompetence kom til at strække sig over fire dage med seks timer pr. gang. Her gives nogle konkrete eksempler på, hvordan gruppen arbejdede med kultur- og værdibegrebet.

Forløbet tog sit udgangspunkt i en diskussion og en kort teoretisk indføring i kultur- og værdibegrebet^{note 1}. I øvelserne arbejdede deltagerne med forståelser af egne værdier, egen 'kultur' og af 'dansk' kultur og danske værdier^{note 2}.

Iben Jensens begreber om kulturel selvforståelse, kulturel forudforståelse, erfaringsposition og fikseringspunkter blev brugt som arbejdsredskaber til at udskille og operationalisere 'kulturbegrebet' til håndterlige dagligdags størrelser, som kunne diskuteres og forstås og derigennem bidrage til øget selvforståelse og refleksion^{note 3}.

Efter en kort introduktion til kulturbegrebet blev første mødegang brugt til bl.a. at arbejde med deltagerne kulturelle selvforståelse. En af øvelserne her lød: "Du skal skrive fem ting, som du synes er typisk for din kultur". Deltagerne fik individuel tid til at besvare øvelsen. Svarene blev skrevet på tavlen og gennemgået i fællesskab. Z fra Pakistan nævnte f.eks. følgende forhold: tæt familiesystem, opdeling i rig og fattig, manglende frihed i politik, uærlighed. I sin mundtlige gennemgang skiftede Z hele tiden synsvinkel og forklarede, hvordan han mente tingene var i Pakistan 'objektivt set', hvordan han selv så på tingene nu på den ene side og på den anden side, og dengang han selv boede i Pakistan. Han diskuterede både med sig selv og de øvrige deltagere om, hvad han mente var positivt hhv. negativt eller både positivt og negativt i det, han nævnte som 'typisk' for sit oprindelsesland.

Den samme proces skete med de øvrige deltagere, når de skulle beskrive, hvad de mente var typisk for deres hjemlande. B fra Jordan nævnte f.eks.: intet demokrati, intet reguleret system, opdeling i rig vs. fattig, stærk tro på religion, stærke familierelationer, traditionelt samfund, mens M fra Jordan nævnte: intet system, store klasseforskelle, varme følelser, ingen ligestilling, status vigtig, uærlighed, snyd.

Den konkrete gennemgang og nedskrivning af svarene på denne øvelse medførte således en lang række kommentarer og diskussioner undervejs, hvor deltagerne undrede sig og kommenterede forskelle og især ligheder. De diskuterede for og imod og satte tingene op i forhold til deres erfaringer med at leve i Danmark.

En interessant dimension i diskussionerne opstod på baggrund af A's besvarelse af øvelsen. A var den eneste i gruppen, der havde levet det meste af sit liv i Danmark. Hendes svar på denne øvelse adskilte sig fra de øvrige ved at hun dels beskrev sig selv som 'individ' og dels brugte ganske andre ord end de andre i gruppen. Som typisk for sig selv nævnte hun f.eks: sammensat, kritisk, antinationalist, større horisont, ikke veldefinerede værdier og normer, fleksibilitet. Det skabte en voldsom diskussion og stor undren - og for nogles vedkommende en refleksion over dels, hvor meget de egentlig også selv havde skiftet standpunkt, men især, hvor meget mere A havde

skiftet synspunkt i forhold til dem selv, og hvilken betydning det kunne have for f.eks. deres egne børn. Spørgsmålet om 'kulturbevarelse' - integrationsbegreb m.v. kom hermed også til debat.

En efterfølgende øvelse på et senere tidspunkt i forløbet byggede videre på den ovenfor skitserede. Her lød den konkrete opgave: "Du skal tænke på, hvordan du kunne ønske dig at forene 'din' kultur med den 'danske' kultur. Hvad vil *du* gerne bevare fra: 1. din 'egen' kultur og 2. 'dansk' kultur. Nævn fem ting under hvert punkt."

Også denne øvelse satte gang i en lang række overvejelser. På spørgsmålet om, hvad deltagerne ville bevare fra egen socialisation og fra værdier i Danmark, var fokus hos alle i det, de ønskede at bevare fra deres 'oprindelseslande' stærke familierelationer, varme følelser, respekt og religionen, mens det, der var vigtigt for dem at bevare fra livet i Danmark, var begreber som: lighed, system, modernitet, frihed, orden, ro, tålmodighed m.v.

Ud over disse øvelser blev der i 'kulturforløbet' anvendt en række andre øvelser, som på samme måde skabte refleksion, diskussion og overvejelser hos deltagerne. [note 4](#)

I det konkrete arbejde med at undersøge, hvad der var vigtigt og værdifuldt i det, deltagerne kom fra og diskussionen af, hvad der af deltagerne oplevedes som vigtigt i Danmark set fra en position som udlænding i Danmark - blev deltagerne bevidste om nogle af de forskydninger, der var sket i deres egne opfattelser af tingene. Samtidig blev diskussionerne et levende eksempel på kompleksiteten og det dynamiske i kulturbegrebet.

Også politiske forhold og modpolerne i den aktuelle politiske debat i medierne m.v. om 'danskhed', 'de fremmede', 'dansk selvforståelse' og 'fremmedhad' blev inddraget som temaer i diskussionerne. Den konstante debat i aviserne om 'de fremmede' som 'fremmede ubudne gæster' påvirkede naturligvis også deltagerne i deres selvforståelse, og også denne diskussion blev en vigtig del i afklaringsprocessen og forståelsen for den position, den enkelte deltager i gruppen stod og står i.

På tilsvarende måde som det er beskrevet ovenfor i forløbet med kulturbegreber, blev der arbejdet med bl. a. identitetsbegreber, arbejdsbegreber m.m.

Arbejdet med interkulturel kompetence som pædagogisk redskab til refleksion og selvforståelse hos den voksne deltager i undervisningen

Det blev meget tydeligt i forløbet med de voksne udlændinge, at det blev opfattet som meget udviklende på et personligt plan - herunder på et afklarende erkendelsesmæssigt men også på et sprogligt plan - at diskutere og arbejde i et dynamisk forløb med fokus på interkulturel kommunikation og kompetence.

I slutningen af undervisningsforløbet gav deltagerne i evalueringsrunder udtryk for, at den 'bevidstgørelsesproces', der skete i såvel det individuelle arbejde, men i høj grad i gruppens diskussioner omkring deres 'rødder', deres selvforståelse og deres forståelse af livet i Danmark, havde været meget værdifuld for dem.

Dialogerne, der blev skabt indbyrdes i mellem deltagerne og i mellem deltagerne og mig selv som lærer, bekræftede, at kulturtilegnelse foregår i en dialog og udvikles i dette rum; at kulturtilegnelse er en kompleks størrelse, der skabes i fællesskab med andre processer og befinder sig i konstant udvikling:

"Kulturtilegnelsen foregår integreret med andre psykologiske og sociale udviklingsprocesser, inklusive sprogtilegnelsen. Da der er tale om en meget bredspektret proces, er der mange indfaldsvinkler." (K. Risager, 1999, 215)

Forløbet var ligeledes et eksempel på, at læreren kan indgå både som 'konsulent' og 'organisator' af et forløb, men samtidig selv få tilføjet en lang række værdifulde refleksioner af såvel faglig som didaktisk og personlig karakter:

"..Men kulturtilegnelse er også relevant for læreren i hans/hendes livsforløb. Læreren har bl.a. et ansvar for sin egen kulturtilegnelse.. og har .. også potentielt rollen som elev - som en, der lærer noget om kulturelle forhold af sine egne elever i klassen." (K. Risager, 1999, 217)

Det blev væsentligt for mig som instruktør at se, at et af resultaterne ved at arbejde dynamisk med teori og øvelser, hvor refleksion, selvforståelse og forståelse af 'andre' var i fokus, medførte en udvikling på såvel et personligt, erkendelsesmæssigt plan som på et fagligt, sprogligt plan, hvor dansk som andetsprog blev brugt som både et middel i erkendelsesprocesserne og samtidig udvikledes i processen.

Noter

1. I relation til kulturbegrebet arbejdede vi med den funktionalistiske overfor den kritisk-hermeneutiske holdning til kultur, dvs. forståelsen af kultur som hhv. noget der 'er' overfor forståelsen af kultur som noget, der 'skabes' i relationerne.
2. Her blev der arbejdet med en relativt 'statisk' forståelse af kulturbegrebet.

3. Se I. Jensen, Interkulturel kommunikation i komplekse samfund, 1998
4. Et eksempel er følgende øvelse, hvis formål var at sætte fokus på deltagernes oplevelse og kulturelle forudforståelse i relation til 'de andre', nemlig danskere. Opgaven her lød: "Du skal sammen med 3 andre i din gruppe give 10 eksempler på, hvad der undrer jer i Danmark. Vælg 1 person, som kan fremlægge svarene". Resultatet af dette gruppearbejde blev eksempler på en lang række forhold i dagens Danmark, som deltagerne indbyrdes og sammen med instruktøren diskuterede.

Litteratur

Bro, Kirsten: Hvad er der på spil? En pædagogisk-psykologisk indfaldsvinkel. i: På sporet - en antologi om undervisning i dansk som andetsprog. Red af Anne Holmen, Karen Lund, Gitte Østergaard Nielsen. Uddannelsesstyrelsens temahæfteserie nr. 30 - 1999.

Byram, Michael: Acquiring Intercultural Competence. A Review of Learning Theories. i: Intercultural Competence. A New Challenge for Language Teachers and Trainers in Europe, vol. 1. Ed. by Lies Sercu. Aalborg University Press, 1995.

Holmen, Anne: Dansk som andetsprog - fag og faglighed. i: På sporet - en antologi om undervisning i dansk som andetsprog. Uddannelsesstyrelsens temahæfteserie nr. 30 - 1999.

Jensen, Iben: Interkulturel kommunikation i komplekse samfund. Frederiksberg, Roskilde Universitetsforlag, 1998.

Risager, Karen: Kulturtilegnelse og kulturundervisning. i: Studier i Dansk som andetsprog. Red. af. Anne Holmen og Karen Lund, 1999.